
МУНДАРИЖА

Кириш	2
1. Халқаро ва миллий тажриба	3
1.1. Иссикхона ва парниклардан фойдаланиш бўйича халқаро тажриба	3
1.2. Ўзбекистонда иссиқхоналардан фойдаланиш	7
2. Норматив-ҳуқуқий база шарҳи	10
3. Зарур иқлимий шароитлар	13
4. Кутилаётган харажат ва фойданинг иқтисодий таҳлили	15
5. Иссикхона ва парник ҳўжалигини ривожлантириш – қишлоқдаги аёллар учун янги имкониятлар	18
5.1. Моддий мустақиллик ва барқарорлик	19
5.2. Соғлом ва тўғри овқатланиш	19
5.3. Раҳбарлик ва нуфузлилик	20
Хуноса	23
Фойдаланилган адабиёт	25

Иссиқхона ва парник хұжалиқдан фойдаланиш афзапликлари

- үсімликларнинг үсиши учун эңг мақбул ҳарорат таъминланади
- күндузги соатларда үсімликларнинг ортиқча қызмет кетишими олди олилади
- ҳарорат, намлик, ёритилғанлық күзатыш имкони мавжуд
- үсімликларнинг үсиши ва ҳосилдорлық бошқарилади
- ўртача 1-1,5 ой олдин зертте ҳосил олилади
- охирғи ҳосил 1-1,5 ой кейин олилади
- алмашлаб екишни түғри жадаллаштыришда бир йилда 3-5 мартағача ҳосил етиштириш мүмкін

КИРИШ

Сув ва ер ресурсларидан оқилюна фойдаланиш қишлоқ хұжалиғи ишлаб чиқариши ривожланишининг барқарор асоси ҳисобланади. Бунинг учун қишлоқ хұжалигига турли ресурс ва сув тежовчи агротехнологиялар мавжуд. Бу борадаги ҳам молиявий, ҳам іктисодий томондан эң фойдалы мақбул механизмлардан бири иссиқхона ва парник хұжалигини ривожлантышишdir. Мазкур ёндашув экологик тоза маңсулот ишлаб чиқариш, бир неча бор ҳосил олиш, үсімликларнинг ортиқча қызмет кетишими олдини олиш, оптималь ҳарорат ва намлик белгиланишини таъминлайды. Күпчилек иссиқхонаның нархига қараб танлашады, бирок уни танлашда сифат ва нарх нисбати асосий мезон ҳисобланади, негаки иссиқхона хұжалигининг юритилиши узок мұддатлы тәдбириңдер.

Мазкур технологияларни маҳаллік иқлим шароитлари каби ёки уларга яқын шароитларда құллашнинг халқаро ва миллий тажрибасында таяниб, ресурс ва сувни төждидегі агротехнологияларни көңг жорий этиш бүйічә қатор мұайян амалий тақлифлар ишлаб чиқыш зарур. Бутун йил давомида ҳосил олиш учун үсімликларни уларнинг үсиши ва ривожланиши учун эңг қулай шароитлар билан таъминлаш керак, бу эса иссиқхона ва парникларнинг асосий хусусияти ҳисобланади.

Бунинг учун мазкур технологияның Қорақалпогистон шароитларидегі салохияттін таҳлил қылыш, уни амалға оширганда кутилаётган харажат ва фойда түғрисида хулоса чиқарып, иссиқхона ва парник хұжалигини иқлим үзгаришлары оқибатларига мойил бүлгелі ахолининг фарованиелик даражасини оширувчи құшимчы манба сифатыда құллашни имкониятлары түғрисида аник далил-исботлар көлтириш керак.

Сүнгgi вақтда истеъмол қылинаётган маңсулотларнинг экологик тозалигига катта эътибор қаратылмоқда. Йирик фермер хұжаликлари ююри ҳосил олиш ортидан құвиб, маңсулот сифатына ақамият бермаяптилар.

Бундан ташқары, Қорақалпогистон табиий-иқлимий шароитларнинг үзгариши сифатлары ва бунинг устига экологик тоза қишлоқ хұжалик маңсулотлары ишлаб чиқарышни қийинлаштирумокда.

Иссиқхонада сабзавот, цитрус, құқат ва гуллар етиштириш очық ердагига нисбатан экологик тозароқ маңсулот олишга имкон беради. Плёнка (ойнак ёки поликарбонат) үсімликларни нафақат нокулай об-хаво шароитлари, зааркунанда ва касалликлардан, балқы ҳаво, ёмғир ва чанг ва бошқалар орқали тарқалувлы кимёвий ифлослашишдан қимоя қиласы.

1

ХАЛҚАРО ВА МИЛЛИЙ ТАЖРИБА

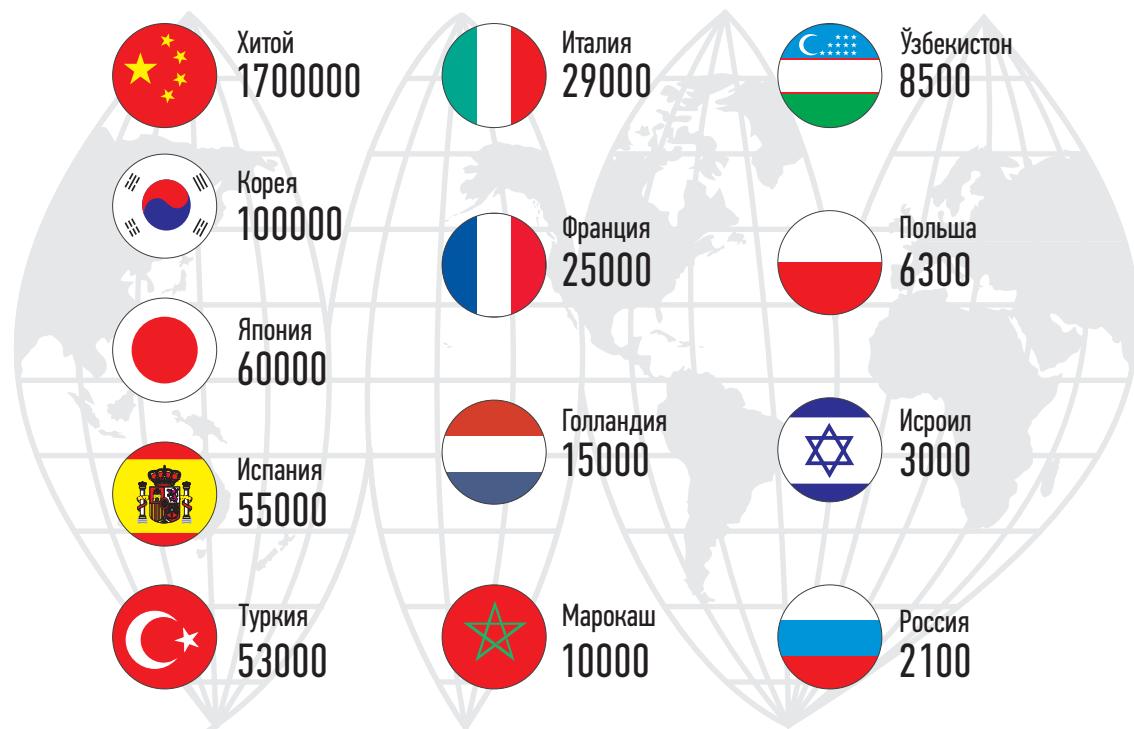
1.1. ИССИҚХОНА ВА ПАРНИ- КЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ БҮЙИЧА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА

Ҳозирги вақтда иссиқхона ва парник каби ўсимликлар етишириладиган бинолардан фойдаланиш – истиқболли ва даромад келтирадиган ишдир. Бу турдаги ишлаб чиқариш иқлимий шароитларга кўпдан боғлиқ эмас, етишириладиган маҳсулотга эса йил давомида талаб мавжуд.

Тарихий манбаларга кўра ўсимликлар етишириладиган бинолардаги қишлоқ хўялиги юмшоқ иқлимий зоналарда, аниқроғи, тоғ ёнбағирларида асосан йилнинг мавсумдан ташқари вақтида маҳсулот олиш учун ривожланган.

2014 йил боши учун маълумотларга кўра дунё бўйича иссиқхоналар мавжудлиги (майдон, га)

Иссиқхоналар

ИСРОИЛ ИССИҚХОНАЛАРИ

- Исроилда ёпиқ ердаги (иссиқхона) сабзавотчилик - агроном мутахассислар, муҳандислар ва компьютерчиларнинг алоҳида гуруридир. Мамлакат иссиқхона комплекси 3000 гектар ерни эгаллади.
- Исроил иссиқхоналари қўёшдан ҳимояловчи парда-экранлар билан жиҳозланган, улар экинларга радиация ва ультрабинафша нурланиш таъсирини бошқаришга имкон беради. Иссиқхоналар ичкарига зараркунанда ҳашаротларни киритмайдиган ҳимоя тўрлари ёрдамида шамоллатилади.
- Сабзавот кўчатларининг илдиз тизими маҳсус кассеталардаги субстрат кумоқларига ташланган уруғлардан ривожланади.

КОРЕЯ ИССИҚХОНАЛАРИ

- Икки қаватли плёнкали қоплама (термос кўринишида) иссиқлик йўқотилишини 25% гача камайтиришга имкон беради
- Уч қаватли плёнкали қоплама иссиқлик йўқотилишини 40-45% гача камайтиришга имкон беради
- Кундузги вақтда 50-70% гача қўёш иссиқлигини сақлаш ва уни тўплашга асосланган тупроқда иссиқлик айланиши услуби

ТУРКИЯ ИССИҚХОНАЛАРИ

- Оддий полимер қопламали анъанавий кичик иссиқхона хўжаликлари
- Замонавий иссиқхона комплекслари махсус ойнали қоплама билан жихозланган, маҳсулот ётишириш компютер марказидан бошқарилади

ХИТОЙ ИССИҚХОНАЛАРИ

- Зарур иссиқлик режимини сақлаб туриш учун қўёш энергиясидан самарали фойдаланиш
- Тайёрланиши оддий

1-расм. Хитой иссиқхонаси

1 гектар иссиқхона
курилишига кетадиган
сарф-харажат, 2014
йил баҳоларида ўртача

● Корея технологияси бүйича

853 млн. сүм

● Голландия ва Истроил

технологиялари бүйича

2200 млн. сүм

● Хитой технологияси бүйича

166 млн. сүм

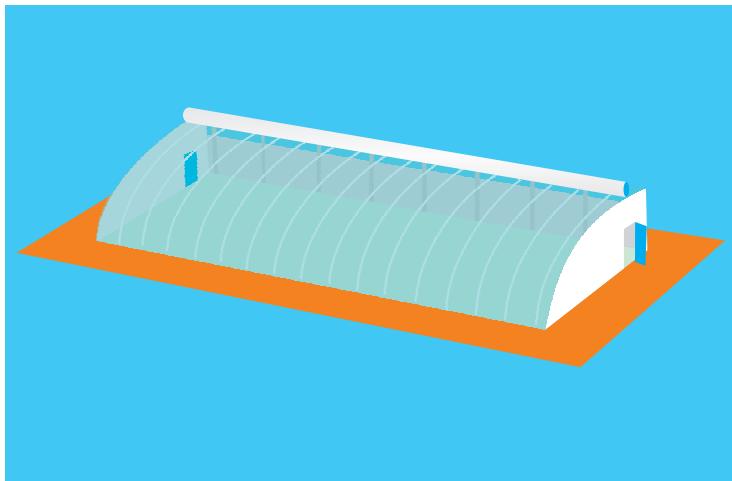
Хитой иссиқхоналари

Бугунги кунда мамлакатимизда енгил конструкциялы, тайёрланиши оддий, лекин шунга қарамасдан зарур иссиқлик режимини сақлаб туриш учун қүёш энергиясини самараалыроқ ишга солувчи Хитой иссиқхоналаридан фойдаланиб келинмоқда (1-расм.). Хитой иссиқхонаси шаффофф томони билан қуёшга, жаңубға қаратып жойлаштирилади.

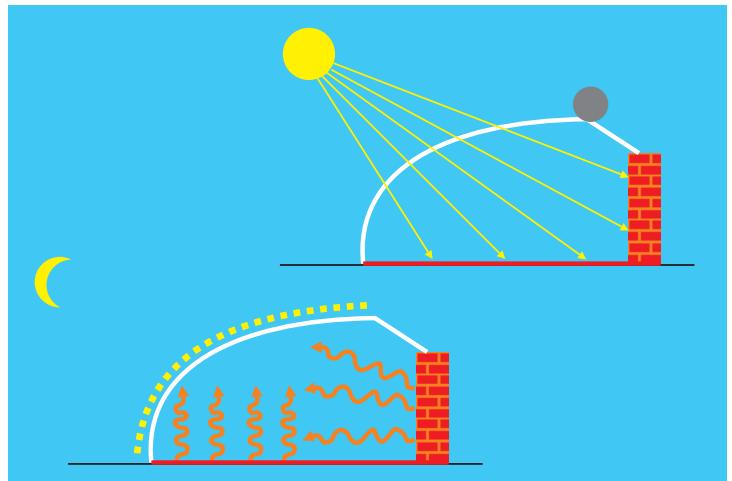
Бу иссиқхонанинг ишлаш тамойили 2,3-расмларда схематик тасвирланган. Қүёш энергияси ютилиши самарадорлигини ошириш учун иссиқхонанинг шимолий томонида вертикаль жойлаштирилған сув цилиндрлари қора ранга бўялади.

Хитой иссиқхоналарининг хусусиятлари:

- Минимал қиши ҳарорати 10 даража совуқчача тушганда иситиш ускуналарисиз қаноатланиш имконияти.
- Кечаси ёки совуқ ҳавода шаффофф қопламани ёпиш учун «иссиқ кўрпа»дан фойдаланиш. Кўрпа қалин мато (шоли похоли, қамиш бўйра, ватин, синтипон)дан иборат бўлиб, уралган ҳолатда иссиқхона томига ўрнатилади, зарур бўлганда эса автоматик равишда маҳсус механизмлар ёрдамида туширилади ва кўтарилади.
- Иситиш тизими газда ёки қаттиқ ёнилғида ишлайди, бу сабзавотлар ва иссиқсевар экзотик ўсимликларни йил давомида етиштириш имконини беради.
- Оддий аркали ёки икки нишабли иссиқхоналарга қараганды ёнилғининг нисба-

2-расм. Хитой иссиқхонаси схемаси

3-расм. Иссиқхонанинг ишлаш тартиби

тан кам сарфланиши молиявий маблағлардан самарали фойдаланишни таъминлаб, меҳнат сарфларини қисқартиришга имкон беради.

- Иклимий зона ва минтақа об-ҳаво шароитларидан қатъий назар кафолатланган хосил олинади.

1.2. ЎЗБЕКИСТОНДА ИССИҚХОНАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Аҳоли сонини ўсиш жадаллигини эътиборга олиб, Ўзбекистонда мамлакат аҳолисини юқори сифатли қишлоқ ҳўжалик озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ҳозирги вақтда мевачилик ва сабзавотчилик ҳамда узумчилик Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалигининг устувор тармоқларидан ҳисобланади. Сўнгти ўн йил ичидаги (2004-2014 й.) тармоқда сезиларли натижаларга эришилди.

Ўзбекистоннинг табиий-иклимий шароитлари йил давомида етарлича ҳажмда иссиқхона сабзавотчилиги маҳсулотларини етиштиришга имкон беради.

Шу муносабат билан, ёпиқ ерда (иссиқхона ва парникларда) сабзавот кўчатларини

Лойиҳа томонидан у амалга ошириладиган пилот ҳудудларда кичик (майдони 300 м^2 гача) иситиладиган иссиқхоналар қурилади:

- ➊ Кегейли, Канлиқўл, Тахтакўпир, Чимбой, Мўйноқ туманларида.
- ➋ Иситиладиган иссиқхоналар универсал ёнилғида ишловчи юқори самарали иситиш тизимлари билан жиҳозланади.
- ➌ Иситиладиган иссиқхоналарни кўллаш Қорақалпогистоннинг шимолий туманлари шароитларида уларнинг маҳсулдорлигини максимал оширишга, сарфланган маблағларни қоплаш муддатини қисқартиришга, иссиқхоналарда қишлоқ ҳўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқариш рентабеллигини оширишга имкон беради.

Ўзбекистонда мева ва сабзавот ўсимликлари ҳосилдорлигининг ортиши (2004-2014 йй.)

САБЗАВОТЧИЛИК

76 центнерга

Ишлаб чиқариш ҳажми

2,6 марта

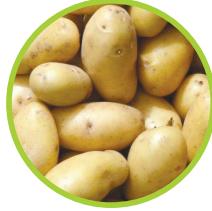

ПОЛИЗЧИЛИК

58 центнерга

Ишлаб чиқариш ҳажми

2,7 марта

КАРТОШКАЧИЛИК

40 центнерга

Ишлаб чиқариш ҳажми

2,7 марта

БОГДОРЧИЛИК

57 центнерга

Ишлаб чиқариш ҳажми

3,0 марта

2-Жадвал. 2012 йилда турли шаклда хўжалик юритиш субъектларининг иссиқхона хўжаликлари

умумий майдони ва маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми

Кўрсаткичлар	Барча иссиқхона турлари	Улардан:		
		Фермер хўжаликларида	Деҳқон хўжаликлари ва аҳолида	Хусусий тадбиркорлар ва бошқаларда
Иссиқхоналарнинг умумий майдони, га	7173,5	1965	4222	986,5
Маҳсулот ишлаб чиқарилиши умумий ҳажми, тонна	314091,3	97528,38	154728,6	61834,3
помидор	иссиқхоналар майдони, га	4130,7	1097	2497
	маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми, тонна	197105	64158	101095
	ўртача ҳосилдорлик, ц/га	477,2	584,8	404,8
	иссиқхоналар умумий майдонидаги улуши, %	57,6	55,8	59,2
бодринг	иссиқхоналар майдони, га	2086,9	540	1252
	маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми, тонна	90426	26174	37576
	ўртача ҳосилдорлик, ц/га	433,3	484,7	300,1
	иссиқхоналар умумий майдонидаги улуши, %	29,1	27,5	29,6
Циркус ва бош.	иссиқхоналар майдони, га	956	328,3	472,8
	маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми, тонна	26560,9	7196,8	16058
	ўртача ҳосилдорлик, ц/га	277,8	219,2	339,6
	иссиқхоналар умумий майдонидаги улуши, %	13,3	16,7	11,2

ўстириб, уларни тупроқ-иқлимий шароитлар қулай бўлгандан сўнг очик ерга экилади. Бу эса маҳсулотнинг етилишини тезлаштиради. Бундан ташқари аҳолининг қишибаҳор даврида сабзавотларга талаби катта бўлади.

Шундай қилиб, иссиқхоналар барпо этишнинг асосий мақсади:

- йил давомида очик ерда етиштириш мумкин бўлмаган сабзавот маҳсулотларини, шунингдек, маҳаллий иқлимий шароитларда очик ерда ўстириш мумкин бўлмаган маҳсулотларни етиштириш;
- очик ва ёпиқ ерга экиш учун кўчатлар тайёрлашдан иборат.

Маҳсулот етилиш муддати ва даврийлигига қараб иссиқхоналар икки турга бўлинади¹:

- **Кишииссиқхоналар**, улардан йил давомида сабзавотчилик маҳсулотларини етиштириш, шунингдек, очик ва ёпиқ ерга экиш учун сабзавот кўчатларини тайёрлашда фойдаланилади. Уларда юқори кувватли иссиқлик қурилмалари кўлланилади, қурилишда эса иссиқликни сақлаш учун металл конструкциялар, ойна, шиша пластик ва бошқа материаллар ишлатилади. Шунинг учун бу турдаги иссиқхоналарни куриш ва уларни эксплуатация қилишга нисбатан катта маблағ сарфланади.
- **Баҳорги иссиқхоналар**, уларда баҳор ва куз мавсумида сабзавот маҳсулотлари етиштириллади. Бу даврда күёш радиацияси юқорироқ бўлгани сабабли, улар фақат вақтинча, заруриятга қараб иситилади. Яъни кескин совуқ тушиш даврида қўшимча иситиш учун сунъий иситиш тизимлари кўлланилади.

Сабзавот ва полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институтида ўтказилган таҳлил натижаларига кўра замонавий технологиялар, янги истиқболи навлар, гибрид уруғлар ҳамда илғор агротехникадан самарали фойдаланувчи фермер хўжаликлар ва хусусий тадбиркорларнинг иссиқхоналарида сабзавот экинларининг юқори ҳосилдорлиги таъминланмоқда².

Сўнгги 5 йил ичida ўзбекистонда

- умумий майдони **2,1** минг гектар **11,5** минг та иссиқхона
- Европа, Корея, Туркия, Хитой ва Истроил мамлакатлари замонавий технологияларини қўллаган ҳолда **585** гектар майдонда **600** та (ва ундан ортиқ) замонавий иссиқхона
- **1,5** минг гектар майдонда енгил конструкцияли **10,9** минг та иссиқхона.

Ундан ташқари:

- умумий майдони **384** гектар бўлган томорқа участкалари ва дехқон хўжаликларида (ўртacha **175 м²** дан) **22** минг та иссиқхона

Ташкил этилди.

¹Джантасов С.К. и др. Теплица: от А до Я./ Алмааты: 2011. С-31.

²Отчет КХА-9-036. “Турли типдаги иссиқхоналарда сабзавот экинларини етиштириш самарадорлигини оширишнинг агротехнологик ва ташкилий-иқтисодий механизмларини ишлаб чиқиш”, Тошкент, 2014, 159 с.

2

НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ БАЗА ШАРҲИ

Жамият барқарор ривожланишининг муҳим жиҳатларидан бири унинг чекланган табиий ресурслар, жумладан сувни асраш бўйича чоралар ишлаб чиқиш ва уларни амалга оширишга тайёрлигидир. Улар ичida Ҳукумат томонидан қўллаб-кувватланаётган томчилатиб суғориши ривожлантириш бўйича чоралар алоҳида ажралиб турибди. Томчилатиб суғориш ҳимояланган ер, яъни парник ва иссиқхоналарда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқаришда кенг қўлланиб келинмоқда.

Ҳар қандай очиқ фаолиятнинг асоси ва рағбатлантирувчи омили унинг норматив-ҳуқуқий базасидир. Ана шу база бўлмаса, шу жумладан табиий ресурсларни сақлашга йўналтирилган фаолиятни ҳам тўлиқ ва тегишли кўламларда амалга ошириш мүмкин эмас. Бу йўналишда Ҳукумат ҳамда ваколатли вазирлик ва идоралар томонидан анча ишлар қилинмоқда. Сўнгги йилларда озиқ-овқат хавфсизлигини ошириш, аҳоли турмуш дараҷасини кўтариш ва мамлакатнинг барқарор ижтимоий-иқтисодий ривожланишига йўналтирилган Президент Фармонлари ва Ҳукумат қарорлари қабул қилинди.

Ҳусусан булар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 28 ноябрдаги «Иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарини қўллаб-кувватлаш, уларнинг барқарор ишлашини таъминлаш ва экспорт салоҳиятини ошириш чора-тадбирлари дастури тўғрисида»ги Фармони ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 26 январдаги «Озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва ички бозорни тўлдириш юзасидан қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қароридир.

Жамият барқарор ривожланишининг муҳим жиҳатларидан бири унинг чекланган табиий ресурслар, жумладан сувни асраш бўйича чоралар ишлаб чиқиш ва уларни амалга оширишга тайёрлигидир. Улар ичida Ҳукумат томонидан қўллаб-кувватланаётган томчилатиб суғориши ривожлантириш бўйича чоралар алоҳида ажралиб турибди. Томчилатиб суғориш ҳимояланган ер, яъни парник ва иссиқхоналарда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқаришда кенг қўлланиб келинмоқда.

Ўзбекистон қонунчилигига қишлоқ хўжалик экинларини етиштиришда сувни тежайдиган технологияларни ривожлантиришга кўмаклашиш белгилаб қўйилган³.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 19 апрелдаги ПҚ-1958-сон «2013-2017 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиора-

³Закон Республики Узбекистан «О воде и водопользовании» (6 мая 1993 г., №837-XII).

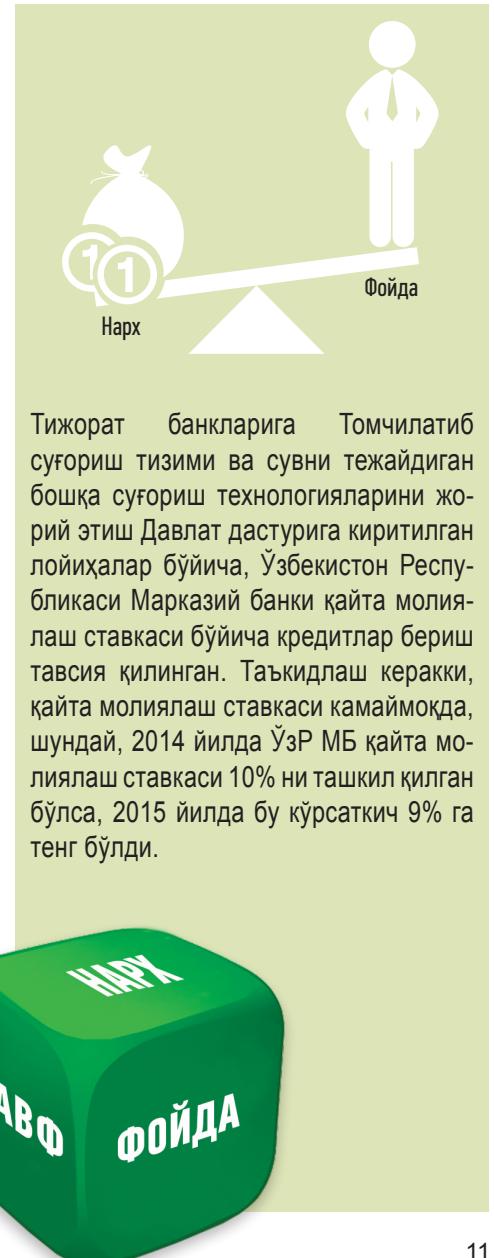
тив ҳолатини янада яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 21 июндаги 176-сон «Томчилатиб суғориш тизимини ва сувни тежайдиган бошқа суғориш технологияларини жорий этиш ва молиялаштиришни самарали ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида» қарори сувни тежайдиган технологиялар, жумладан томчилатиб суғоришни янада кенг жорий этиш учун муҳим ҳужжат бўлди.

Сув ва ресурсларни тежайдиган технологияларни муваффақиятли жорий этиш Ҳукумат томонидан тегишли молиявий кўмак кўрсатилишини талаб этади, унинг ташаббуси қатор низомларда белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг юқорида қайд этилган қарорига мувофиқ, томчилатиб суғориш тизими ва бошқа сувни тежайдиган технологияларни жорий этишни самарали ташкил этиш мақсадида

- Томчилатиб суғориш тизимини ва сувни тежайдиган бошқа суғориш технологияларини жорий этиш ва молиялаштириш тартиби тўғрисидаги Низом
- 2013 ва 2014 йилларда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги хузуридаги Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш жамгармаси кредит линияси ҳисобига қишлоқ ҳўжалик товар ишлаб чиқарувчиларига томчилатиб суғориш тизимини жорий этиш учун тижорат банклари томонидан кредит берилиши тартиби тўғрисидаги Низом тасдиқланди.

Тижорат банкларига Томчилатиб суғориш тизими ва сувни тежайдиган бошқа суғориш технологияларини жорий этиш Давлат дастурига киритилган лойиҳалар бўйича, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки қайта молиялаш ставкаси бўйича кредитлар бериш тавсия қилинган. Таъкидлаш керакки, қайта молиялаш ставкаси камаймоқда, шундай, 2014 йилда ЎзР МБ қайта молиялаш ставкаси 10% ни ташкил қилган бўлса, 2015 йилда бу кўрсаткич 9% га teng бўлди.

Ҳозирги вақтда тижорат банклари фермер ва деҳқон ҳўжаликларига (хуқуқий шахс сифатида расмийлаштирилган) икки турдаги кредит бермоқда: 1) тижорат кредитлари (фоиз ставкаси йилига 14-22% бўлган) ва 2) тижорат банклари даромадидан шаклланган Имтиёзли кредитлар Фонди ва Сабзвотчилик ва узумчиликни ривожлантириш Фондидан бериладиган имтиёзли кредитлар, ЎзР МБ қайта молиялаш ставкасидан 50% дан юқори бўлмаган фоиз ставкаси бўйича.

Тижорат банкларига Томчилатиб суғориш тизими ва сувни тежайдиган бошқа суғориш технологияларини жорий этиш Давлат дастурига киритилган лойиҳалар бўйича, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки қайта молиялаш ставкаси бўйича кредитлар бериш тавсия қилинган. Таъкидлаш керакки, қайта молиялаш ставкаси камаймоқда, шундай, 2014 йилда ЎзР МБ қайта молиялаш ставкаси 10% ни ташкил қилган бўлса, 2015 йилда бу кўрсаткич 9% га teng бўлди.

3-жадвал. Иссиқхона хұжаликпен учун кредит беріш шартлары.⁴

Күрсаткичлар	Фермер жұжаликпен			Декон ва хусусий табиқорлық хұжаликпен		
	Тијорат банклари кредитлари		Сабзатчилик ва узумчиликни ривожлантириш жамғармаси маблағларидан	Тијорат банклари кредитлари		Тијорат банклари кредитлари
Кредит беріш шартлары	Тијорат кредитлари	Имтиёзли кредитлар	Тијорат кредитлари	Имтиёзли кредитлар	Тијорат кредитлари	
Кредит миқдори	1000 тағача әнг кам иш ҳақи миқдорида	1000 тағача әнг кам иш ҳақи миқдорида	1000 тағача әнг кам иш ҳақи миқдорида	100 тағача әнг кам иш ҳақи миқдорида	100 тағача әнг кам иш ҳақи миқдорида	100 тағача әнг кам иш ҳақи миқдорида
Берилеш муддаты	3 йилгача	2 йилдан кам эмас	3 йилгача	2 йилдан кам эмас	2 йилдан кам эмас	3 йилгача
Имтиёзли давр	Кредит шартномасына мувофиқ		6 ой	Кредит шартномасына мувофиқ		6 ой
Гаровга күйилған мулк бағосы	120-125 %	120%	120-125 %	120-125 %	120%	120-125 %
Берилеңген кредиттарнинг фоиз ставкасы	14-22%	ҮЗР МБ қайта молиялаш ставкасыдан 50 % гача	ҮЗР МБ қайта молиялаш ставкасыдан 50 % гача	14-22%	ҮЗР МБ қайта молиялаш ставкасы даражасыда	ҮЗР МБ қайта молиялаш ставкасыдан 50 % гача
Маблаг беріш шақыры	Хисоб рақамына үтказиш йүли билан			Хисоб рақамына үтказиш йүли билан		

Изоҳ: * 2014 йилда ҮЗР МБ қайта молиялаш ставкасы 10 % ны, 2015 йилда 9% ны ташкыл қылған.

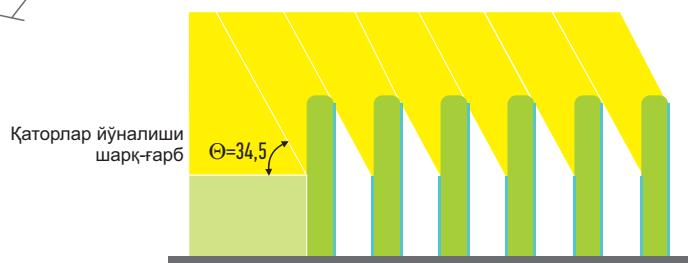
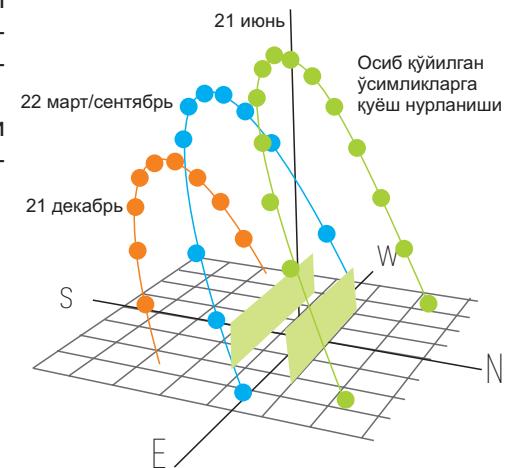
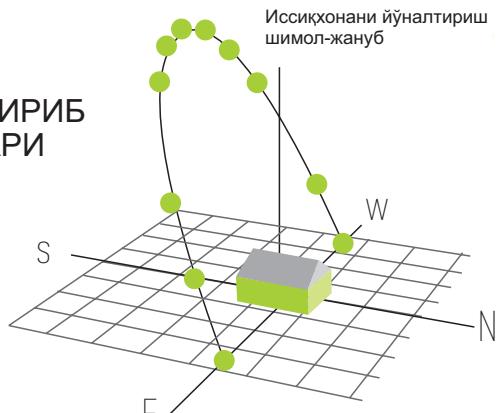
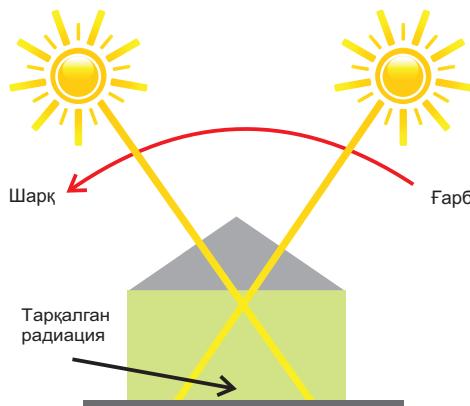
⁴Амалдаги норматив хұжжаттарға мувофиқ

3

ЗАРУР ИҚЛМИЙ
ШАРОИТЛАР

Иссиқхона ва парниклар учун у ёки бу қишлоқ хўжалик ўсимлигини танлаш минтақанинг табиий-иқлимий хусусиятларини, шунингдек, маҳаллий аҳолининг мева ва сабзавот маҳсулотларининг асосий турлари билан тъминланганлигини эътиборга олган ҳолда қишлоқ хўжалик экинларини етиштириш ҳолатини таҳлил қилишга асосланиши керак.

Иссиқхона ва парникларда олим ва амалиётчиларнинг тавсияларини ҳисобга олиб муайян ўсимликлар учун қулайроқ бўлган иқлимий шароит яратиш жуда муҳим.

ИССИҚХОНАЛАРНИ ЙЎНАЛТИРИБ
ЖОЙЛАШТИРИШ НАМУНАЛАРИ

Иссиқхоналарни лойиҳалаштириш үчун асосий мезонлар

- ❖ Жойлашганилиги
- ❖ Район картаси
- ❖ Участканинг катталиги
- ❖ Иссиқхонанинг дунё томонларига нисбатан жойлашиши
- ❖ Иссиқхона конструкцияси
- ❖ Етишириш мұлжалланган үсимликлар
- ❖ Тарнов баландлиги
- ❖ Томнинг қиялиги

Іқлим назорати

Иссиқхона микроіклими – бу иссиқхона ичида яратиладиган шароитлар ийғиндисидир. Одатда, бу шароитлар ҳарорат, намлик, ёритилғанлық ва бошқа күрсаткичлар билан тавсифланади:

- иссиқхонадаги ҳаво ҳарорати доимий равишда үсимликларнинг меъерда ривожланиши учун қулай бўлган даражада сақлаб турилади;
- иссиқхона ичидаги тупроқ музламайди;
- тупроқ ҳарорати иссиқхона ташқарисидаги тупроқ ҳароратидан анча юқори;
- үсимликларга тушадиган ёруғлик миқдори бошқариб турилади (бу күрсаткич танланган изоляцияловчи материалга кўпдан боғлик);
- иссиқхонага бутун ёруғлик спектри тушмайди;
- үсимликларга шамол таъсири тўлиқ истисно қилинади;
- атроф мұхит билан ҳаво алмашиш камайиши натижасида O_2 (кислород)нинг миқдори ортиб, CO_2 (карбонат ангиридри) танқислиги кузатилади;
- ёмғир/қордан тўлиқ ҳимоя ва сувни сунъий киритиш зарурияти;
- үсимликларга зааркунанда ҳашаротлар билан бирга, фойдалиларининг ҳам тушиши қийинлашади.

Шу билан бирга қуйидагиларни ҳам эътиборга олиш керак:

- зааркунанда ҳашаротлар иссиқхонага тушса, ундаги қулай шароитлар туфайли улар тезда кўпайиб кетиши мумкин;
- микроіклимий шароитлар назорат этилмаса, ҳаво намлиги одатда үсимликларнинг үсиши ва ривожланиши учун зарур бўлган миқдордан юқори бўлади.

Иссиқхонанинг турли қисмларида микроіклим турлича бўлиши мумкин. Микроіклим шунингдек йил фасли ёки сутканинг вақтiga қараб ўзгариши мумкин. Масалан, полга яқин жойда ҳаво ҳарорати үсимликлар устидаги ҳароратдан сезиларли фарқланиши мумкин.

Иссиқхона микроіклимининг ўзгаришларини кузатиб бориш ва бу ўзгаришларнинг сабабларини аниқлаш жуда мұхимdir. Бу билимлар иссиқхона бўшлиғидан самарали фойдаланишга ва турли үсимликларни экиш учун жой танлашга, шунингдек, экиш вақтини тўғри аниқлашга ёрдам беради.

4

КУТИЛАЁТГАН ХАРАЖАТ ВА ФОЙДАНИНГ ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛИ

Ўзбекистонда қуидаги технологиялар бўйича қурилган иссиқхона турлари тарқалган:

- маҳаллий технология бўйича (плёнкали ёки ойнали), етиштириш муддатларини 4-5 ойга ортишини таъминлайди;
- Хитой технологияси бўйича (иситиш тизимисиз) – 3-4 ой;
- Корея технологияси бўйича (иккита плёнкали) – 5-6 ой;
- Шунингдек «Мехмаш Агро» МЧЖ технологияси бўйича, бу технология Голландия ва Истроил технологияларига ўхшаш бўлиб, йил давомида маҳсулот етиштириш имконини беради.

1 кг помидорни сотиш нархи иссиқхона тури ва сотиш муддатларига қараб (йилнинг совуқ даврида қиммат, иссиқ даврда – арzon) фарқланади:

- плёнкали иссиқхонада етиштирилган – 2500 сўм;
- ойнали иссиқхонада – 3000 сўм;
- Хитой технологияси бўйича қурилган иссиқхонада – 4000 сўм;
- Корея технологияси бўйича қурилган иссиқхонада – 2500 сўм;
- замонавий иссиқхонада – (Голландия ёки Истроил) – 5000 сўм.

Таблица 4. Эффективность производства овощей в теплицах (в 2014г.).

Кўрсаткичлар	Иссиқхона турлари				
	плёнкали	ойнали	Хитой технологияси	Корея технологияси	Жадал технологияли
1 м ² да ишлаб чиқариш ҳажми, кг	7	14	8	18	36
1 кг помидорни етиштириш таннархи, сўм	1210	2092	1591	1930	2288
1 кг помидорни сотиш нархи, сўм	2975	3570	2975	4760	5950
1 кг маҳсулотдан фойда, сўм	1765	1478	1384	2830	3662
1 м ² майдондан фойда, сўм	12355	20692	11072	50940	131832
Ишлаб чиқариш рентабеллиги (амортизацияни ҳисобга олмасдан) %	145,9	70,7	87,0	146,6	160,1
Етиштириш даври, ой	3-4	4-5	3-4	5-6	12

Манба: Сабзавот ва полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти.

5-жадвал. 1 га иссиқхона қурилиши учун кетадиган сарф-харажатлар (2014 йил баҳоларида).

Материалларнинг ном- ланиши	Иссиқхона турлари									
	плёнкали		ойнали		Хитой технологияси		Корея технологияси		«Мехмаш Агро» МЧЖ	
	жами, минг сўм	улуши, %	жами, минг сўм	улуши, %	жами, минг сўм	улуши, %	жами, минг сўм	улуши, %	жами, минг сўм	улуши, %
Учбурчак	141800	27,9	163070	21,4						
Қувур (енгил)							619782	72,7	762265	30,4
Ёғоч материаллар					32986,8	19,9				
Сим	22848	4,5			9639	5,8				
Иситиш тизими	289884	57	288646	37,9			132423	15,5	547400	21,8
Томчилатиб субориш тизими ва ўғитлар							27803,8	3,3	101150	4
Ҳаво айланиш тизими									72590	2,9
Плёнка	19278	3,8			10138,8	6,1	40483,8	4,7	16148,3	0,6
Иситкич (кўрпа)					9389,1	5,7				
Ойна			276675	36,4						
Поликарбонат									162435	6,5
Электрод	4998	1	5747,7	0,8						
Лой деворлар қурилиши					93391,2	56,3				
Цемент	1785	0,4	1785	0,2					1785	0,1
Қум	1142,4	0,2	1142,4	0,2	1142,4	0,7	1142,4	0,1	1142,4	0,05
Шағал	1428	0,3	1428	0,2	1428	0,9	1428	0,2	1428	0,1
Компьютер тизими									812426	32,4
Маош	14280	2,8	17850	2,3	4760	2,9	29750	3,5	32130	1,3
Бошқа харажатлар	10710	2,1	4522	0,6	3153,5	1,9				
Жами харажатлар	508154	100	760867	100	166029	100,2	852814	100	2510900	100,15

Иссиқхона турига қараб уларнинг қурилиш баҳоси ҳам ҳар хил. Масалан, 1 га майдонда плёнкали иссиқхона қуриш учун 508 млн.сўм пул талаб этилади, шу жумладан харажатларнинг анча қисми – 290 млн.сўм (57%) иситиш тизимига, шунингдек 142 млн.сўм (28%) иссиқхона каркасига тўғри келади. Турли конструкцияли иссиқхоналарнинг иқтисодий самараси уларнинг қурилишига кетадиган сарф-харажатларни эътиборга олиб аниқланиши керак (4-5 жадв.).

6-жадвалда қурилишга кетган харажатлар турлича бўлган ҳолда турли конструкцияли иссиқхоналарга сарфланган маблағларни чиқариш муддатлари келтирилган (плёнкали ва ойнали – 5 йил, Хитой ва Корея технологияси бўйича – 2 йил, Голландия ва Истроил технологияси бўйича – 3 йил). Шу билан бирга иссиқхона қурилиши учун жой танлашда минтақанинг табиий-иклимий шароитлари, тегишли энергия ресурслари билан таъминланганлигини эътиборга олиш зарур.

6-жадвал. Иссиқхоналарда сабзавотлар ётишириш самарадорлиги (2014 йилда).

Кўрсаткичлар	Иссиқхона турлари				
	плёнкали	ойнали	Хитой технологияси	Корея технологияси	«Мехмаш Агро» МЧК
Қурилишга сарф-харажатлар, минг сўм	427020	639384	139520	716650	2110000
Ҳосилдорлик, тонна/га	60	120	70	150	300
Маҳсулот ишлаб чиқаришга сарф-харажатлар, минг сўм	61020	210960	93590	230700	576600
Жами харажатлар, минг сўм	488040	850344	233110	947350	2686600
Бир йиллик фойда, минг сўм/га	88980	149040	81410	369300	923400
Иссиқхона қурилишига сарф-харажатларнинг қопланиш даражаси, %					
1-йил	20,8	23,3	58,4	51,5	43,8
2-йил	26,3	30,4	140,1	106,3	77,8
3-йил	35,7	43,7			350,8
4-йил	55,6	77,5			
5-йил	125,1	344,8			

Манба: Сабзавот ва полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти.

5

ИССИҚХОНА ВА ПАРНИК ХЎЖАЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ҚИШЛОҚДАГИ АЁЛЛАР УЧУН ЯНГИ ИМКОНИЯТЛАР

Парник ва иссиқхона хўжалигини ривожлантириш, уни бошқариш ва қўллаб-кувватлашда иштирок этиш аёлларга қуидагиларни кафолатлади:

- ➊ кўшимча иш жойларини яратиш орқали бандлик даражасининг ошиши;
- ➋ йил давомида барқарор даромад таъминланиши
- ➌ моддий қарамлик даражасининг камайishi;
- ➍ аёлларнинг микро ва макро қўламдаги бизнес лойиҳаларни амалга оширишда ана шу жараёнда уларнинг тутган юқори ўрини тўғрисидаги тушунишларининг ўсиши;
- ➎ шахсий, ақлий, техник ва бошқарув салоҳиятининг ошиши;
- ➏ иссиқхона ва парникларда томчилатиб сугориш фойдаланиш шарти билан имтиёзли кредитлар олиш;
- ➐ оила аъзоларининг йил давомида витаминлаштирилган озуқа билан таъминланиши.

Аёллар қишлоқ хўжалигини ривожлантириш ва озиқ-овқат хавфсизлигини илгари суришда муҳим ҳаётий ўрин тутади. Аёллар нафақат авлод давомчилари, хонадонни асраб авайловчилар, балки ўсиб келаётган фарзандларнинг тарбиячилари ҳамdir, улар болаларга ер ва сувга эҳтиёткорона муносабатни сингдирадилар. Ўқитувчи аёллар, фермерлар, уй бекаларининг жамоат бирлашмалари сув ва ердан оқилона фойдаланиш масалаларини ҳал қилишда фаол иштирок этишга қодир.

Аёллар уй хўжалигини юритиш орқали ер билан боғлиқлар. Улар ана шу участкаларда озуқа маҳсулотларини етиштирадилар, бу пул тўланмайдиган оиласвий меҳнатнинг катта қисмидир.

Уларнинг зиммаларидаги бу уй-рўзғор юмушлари одатда шаҳар аҳолисиникига нисбатан анча оғир, чунки улар уй ҳайвонларининг парвариши ва оиласвий хўжаликда бандирлар.⁵

Аёлларнинг меҳнатидан самарали фойдаланиш учун биринчи навбатда кўп фарзандли аёлларга иш шароитларини яратиш зарур. Улардан ўзгарувчан иш графиги ва қисқартирилган иш куни жуда муҳим ҳисобланади. Қишлоқ шароитларида ўзгарувчан бандлик шакли шахсий томорқа участкаларда қишлоқ хўжалик (озуқ) маҳсулотларини етиштиришда самарали қўлланилиши мумкин.

Иссиқхона ёки парник хўжалигини ривожлантириш чек ернинг унумини оширишга имкон беради. Аёлларнинг ресурслар ва қишлоқ хўжалигини юритишнинг янги технологияларидан фойдаланиш ҳуқуқларини ошириш қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини ривожлантиришда, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда ёрдамчи омил бўлиб, шунингдек, сув истеъмоли ва уни тақсимлаш билан боғлиқ масалаларни ечишга кўмаклашиши мумкин⁶.

⁵Узбекистан, гендерная оценка по стране, 2014, ADB

⁶Джантасов С.К. и др. Теплица: от А до Я./ Алмааты: 2011. С-31.

5.1. МОДДИЙ МУСТАҚИЛЛИК ВА БАРҚАРОРЛИК

Иссиқхона хўжалиги ва бозор ўртасида/уи хўжалигидан ташқарида алоқа ўрнатилса ва бу алоқа амал қилса, бу фермер аёллар учун янада фойдали ва даромадли бўлиши мумкин. Аёлларга ўз маҳсулотларини бозорга чиқаришга имкон бериш уларнинг моддий аҳволини мустаҳкамлашга кўмаклашади. Агар аёл ўзини фермер сифатида намоён қила олса, у ўз эҳтиёжларини тўлиқ қондириши, турмуш ўртоғи, яқинлари ва танишларининг ёрдами, шунингдек кредит, қарз ва бошқа моддий ёрдамга камроқ мухтож бўлиши мумкин. Бу унга иқтисодий омилларнинг жиддий таъсиридан мустақил бўлишини таъминлайди.

Бозорда талаб катта бўлган юқори рентабелли маҳсулотлар, масалан, қулупнай, реза мевалар, юқори сифатли сабзавотлар етиштириш бошқа фермерлар билан рақобат шароитларида устун келишга ёрдам беради. Унинг устига, иссиқхона хўжалиги билан шуғулланиш исталган фаолият туридан (сотиш, консервациялаш ва бош.) фойда олиш мақсадида ўз салоҳиятидан ўзи хоҳлаганча фойдаланиш имконини беради. Шундай қилиб, иссиқхона хўжалигини юритиш фермер аёлларга ўз молиявий аҳволларини мустаҳкамлашга хизмат қиласди.

Иссиқхона хўжалиги билан шуғулланиш – бу моддий мустақилликка бўлган йўл, доимий бандлик кафолати ва барқарор даромаддир. Ўз иссиқхонаси бўлган ҳар бир фермер аёл бундай барқарорликка эришиши мумкин. Ундан ташқари фермер аёл ўз иссиқхонасида меҳнат қилиш учун вояга етган меҳнатга лаёқатли оила аъзоларини жалб қилиши мумкин. Иссиқхонада етиштирилган мева ва сабзавотларнинг ортиқчасини маҳаллий бозорда сотиб, шу билан оилани қўшимча даромад билан таъминлаш мумкин.

Қашқадарё вилояти Косон туманидаги **Гулбаҳор Мўминова** раҳбарлик қилувчи «Гулбаҳор Мўминова» фермер хўжалигига маҳаллий турдаги майдони 70 m^2 бўлган иссиқхона ташкил этилган. Унда томчилатиб суғориш тизимидан фойдаланиб помидор, бодринг ва лимон етиштирилади. Бу фермерга вегетация мавсумини узайтиришга, суғориш суви, электр энергияси ва меҳнат сарфларини тежашга имкон берди.

5.2. СӨГЛОМ ВА ТҮГРИ ОВҚАТЛАНИШ

Шахсий иссиқхонага эга бўла туриб фермер аёл мустақил равишда йил давомида ўз оиласи ва фарзандларини янги сабзавот ва мевалар билан таъминлаб, бунда улар етиштириладиган шароитларни ўзи назорат қилиши мумкин. Мева ва сабзавотлар ҳимояланган тупроқ шароитларида етиштирилса, экологик тоза маҳсулот ҳосили олинади, чунки қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг сифати биринчи навбатда улар ўстирилган тупроқнинг ҳолатига боғлиқ.

Айнан иссиқхона шароитларида маҳсулотларнинг сифат кўрсаткичларини бошқариш имконияти мавжуд. Фермер аёл иссиқхонада сифати яхши маҳсулотларни зарур миқдорда ва керакли муддатларда етиштириши мумкин.

Яхши амалиёт намунаси (Шимолий Қозоқистон):

Қорақалпогистоннинг шимолий ҳудудлари иқлимий шароитларига ўхшаш бўлган Қозоқистон Республикаси Ақмола обласи Аршали райони Арнасой қишлоғидаги 29-сон Вячеслав мактабида 144 та бола таълим олади. Мактаб жамоаси ва «Оқбўта» Жамоат фонди томонидан шу пайтгача 29 та грант лойиҳалари амалга оширилди. Арнасой қишлоғи ижтимоий соҳасига 56 миллион тангага яқин маблағ сармояланган. Оғир иқлимий шароитларга мослашиш борасида анча иш қилинди. Масалан, жиддий сув танқислиги шароитларида томчилатиб сугориш қўлланилмоқда. Ота-оналар асбоб-ускуналарни текинга олдилар, мактаб эса болаларни улар ўз ота-оналарига ана шу асбоб ускуналардан қандай фойдаланиш кераклигини ўргатадиган қилиб тайёрлади.

Мактабдаги витаминлаштирилган комплекс овқатланиш баҳоси 100 танга бўлиб, бу нарх ошмаган. Мактаб ўқувчилари кучи билан

9 турдаги сабзавотлар етиштирилмоқда. Сабзавотлар ҳосилининг ортиқаси эса мевалар ва шарбатларга алмашилмоқда

5.3. РАҲБАРЛИК ВА НУФУЗЛИЛИК

Аёл раҳбар ёки турли йирик қишлоқ хўжалик лойиҳалари иштирокчиси сифатида чиқиб, жамиятдаги ўз ўрнини сезиларли мустаҳкамлаши мумкин. Фермер аёл маҳаллий ташкилотлар раҳбари бўла туриб, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришидаги ижобий тажрибани оммавийлаштириш учун яшаш жойидаги бошқа аёллар билан алоқа ўрнатувчи бутун филиаллар тармоғини ташкил қилиши мумкин.

Хусусан, бундай ташкилотлар амалий тажрибага асосланниб парник ва иссиқхона хўжалигини ривожлантириш, самарадор натижаларга эришиш учун ҳаракатлар режасини тузиш бўйича билимга асосланган маслаҳатлар бериши мумкин. Кейинчалик маҳсулотларни сотиб олиши мумкин бўлган харидорлар иштирокида тренинглар ва семинарлар ўтказиш мумкин. Бу харидорлар/истеъмолчиларнинг диққатини жалб қиласди, чунки улар сотиб олмоқчи бўлган маҳсулотлари ва уларни етиштириш шароитлари тўғрисида тўлиқ ва ишончли маълумот олишлари мумкин.

Қашқадарё вилояти фермер аёллари билан Шимолий Қозоқистон курғоқчил туманлари аҳолиси ўртасидаги ҳамкорликнинг ривожланиши амалий тажриба алмашиш намунаси сифатида хизмат қилиши мумкин. Айтиш керакки, Қозоқистоннинг ана шу ҳудуди иқлимий шароитлари Қорақалпоғистон Республикаси шимолий ҳудудлари шароитлари билан кўпдан ўхшаш. Бу ҳамкорликка БМТТД нинг «Ўзбекистонда иқлимий хавфларни бошқариш» лойиҳаси доирасида, 2012 йил ёзида Қашқадарё вилоятидан бир гурӯҳ аёллар – фермерлар ва қишлоқ мактаблари ўқитувчилари Қозоқистоннинг Ақмола обласи Арнасой қишлоғига ташриф буюрганда асос солинди. У ерда Кока-кола компанияси билан ҳамкорликда мактаб ва қишлоқ аҳолиси томорқа участкаларида сабзавотлар етиштириш учун сувни тежайдиган суғориш ускуналаридан фойдаланиш бўйича ташаббус амалга оширилмоқда.

Ҳар томонлама – қишлоқ аҳолиси ва Ақмола обласи маъмурияти вакиллари, ўз томорқа участкаларида томчилатиб суғориш технологиясини жорий қилган Арнасой овули, ён атрофдаги қишлоқлар аҳолиси билан учрашувларда фикр алмашилди ва амалий ташаббус билан ўртоқлашилди.

Аёллар учун муҳокама қилишга мавзу етарли бўлди. Бу ҳам катта полизларни суғоришда меҳнатни осонлаштириш, ҳам айниқса қурғоқчил йилларда жуда етишмайдиган сувни тежаш, ҳам болалар ва ўсмирларда сувга эҳтиёткорона муносабатни тарбиялашдир.

Ўзбекистонлик аёллар Қозоқистондан нафақат янги ғоялар ва таассу-

Татьяна Николаевна Немцан – Қозоқистон Республикаси Ақмола обласи Аршали райони Арнасой қишлоғидаги 29-сон Вячеслав мактаби директори. «Оқбўта» Жамоат фондининг асосчиси. Мазкур Фонд экология масалалари, иқлим ўзгаришига мослашиш услуги сифатида сувни тежайдиган ва тупроқни асрайдиган қишлоқ хўжалик амалиётларини жорий этиш масалалари билан шуғулланади.

Т.Немцан ташаббуси билан донорларнинг грантлари ҳисобига мактаб ва яқин атрофдаги қишлоқларда 29 та лойиҳа амалга оширилди. Жумладан, унинг раҳбарлигига ўқувчилар мактаб участкасида очиқ ва ёпиқ ерда томчилатиб суғоришни жорий этдилар. Улар мактаб ошхонасини янги сабзавотлар билан таъминлабгина қолмай, агробизнес асосларини ҳам эгалламоқдалар.

<http://radiotochka.kz/4436-.html>

Жануб-Жануб ҳамкорлиги тамойили:

- мавжуд минтақавий муаммоларни яхши тушунишга ва ва уларни ҳал этиш ёки енгиш бўйича тажриба алмасиш;
- ривожланётган мамлакатларнинг ривожланиш устуворликлари ва маҳсус эҳтиёжларини аниқлашда ёрдам кўрсатиш;
- жануб мамлакатлари ўртасида технологияларни узатиш ва тарқатишгаб

ХИЗМАТ ҚИЛАДИ.

Ўзбекистон Республикаси Қашқадарё вилояти ва Қозоқистон Республикаси Ақмола обласи жануб-жануб ҳамкорлиги яхши амалиётининг намунаси :

БМТТД нинг «Ўзбекистонда иқлимий хавфларни бошқариш» лойиҳасини амалга ошириш доирасида экстремал об-ҳаво ҳодисалари оқибатларини енгиллаштириш ва иқлим ўзгаришига мослашиш чораларини кўллаш амалиётларини тадбиқ этиш борасида шу жумладан Марказий Осиё ўкув муассасалари ўртасида ҳам тажриба алмасилди. Аввал Қашқадарёлик фермер аёллар Қозоқистоннинг Ақмола обlastига бордилар, кейин Қозоқистон Республикаси Ақмола обласи Арнасой қишлоғидаги 29-сон Вячеслав мактаби вакиллари Қашқадарё вилоятига ташриф буюрдилар. Бу учрашувлар чоғида ўрта мактаб ўкувчилари ва коллеж талабаларини янги сабзавотлар билан таъминлаш мақсадида томчилатиб суғоришни қўллаб иссиқхона хўжалигини юритиш тажрибаси билан ўртоқлашилди.

Мазкур тажриба Шаҳрисабздаги 102-сон мактаб ва Косон туманидаги Сурхон қишлоқ хўжалик коллежида жорий этилди. Ҳатто оғир сув танқислиги ва қиш-бахор ҳаво ҳароратларининг кескин тебраниши шароитлари қарамай Сурхон коллежи жамоаси жорий йилда сабзавотлардан барқарор ҳосил олишга эришди.

ротлар билан қайтди, балки ҳар бири ўзи билан шу учрашувларни ташкил қилган мезбонларнинг меҳмондўстлиги ва кўнгил тафтининг бир қисмини олиб кетди.

Қашқадарё вилоятида Қозоқистонликлар тажрибасини амалга ошириш ҳамкорликни ривожлантиришдаги кейинги қадам бўлди. Ҳозирда Ўзбекистонлик учрашув қатнашчилари ўз томорқа ва мактаболди участкаларида томчилатиб суғориш тизимили иссиқхоналардан муваффақиятли фойдаланиб келмоқдалар. Ўзбекистонлик аёллар «Ёш фермер мактаби»ни яратиш амалиётини юқори баҳоладилар ва ундан ўrnak олиб Шаҳрисабздаги 102-сон мактабда «Ёш фермер мактаби»ни ташкил қилдилар.

Қозоқистонда бўлиб ўтган учрашувдан сўнг бир йилдан кейин Ўзбекистонда ҳам учрашув бўлиб ўтди. Қашқадарё вилоятида ўтказилган навбатдаги семинарда аёллар яна анча гаплашдилар ва тажриба билан ўртоқлашдилар. Олдинда янги режалар ва янги учрашувлар, асосийси, кўпчилик аёллар ўз ҳаётлари ва имкониятларига янгича назар ташладилар. Улар «Биз буни уddyдай оламиз!» деб айти оладилар.

ХУЛОСА

Қарақалпогистонда иссиқхоналар ташкил этиш ва юқори даромадли қишлоқ хўжалиги экинларини етиштириш агротехникасида инновацион ёндашувлардан фойдаланиш салоҳиятини таҳлил қилиш шуни кўрсатдики, иссиқхона хўжалигининг иқлим ўзгариши шароитларида фаровонлик даражасини кўтарувчи қўшимча манба сифатида яна кўплаб фойдаланилмаган имкониятлари мавжуд.

Қарақалпогистонда табиий-иклимий шароитларнинг ўзгариши, экологиянинг ёмонлашиши, сув, тупроқ ва ҳавонинг ифлосланиши сифатли ва экологик тоза қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқаришни қийинлаштирум оқда.

Плёнка (ойна ёки поликарбонат) ўсимликларни нафакат нокулай иклимий шароитлар, зараркунанда ва касаллликлардан, балки ҳаво, ёмғир ва чанг билан тарқалувчи кимёвий ифлосланишдан ҳам ҳимоя қиласди.

Ундан ташқари, йил давомида сабзавот, гуллар ва қўзиқорин етиштириш мавсумий озуқа етиштиришга қараганда тижорат жиҳатдан анча фойдали. Шунинг учун қишлоқ хўжалик экинларини иссиқхонада етиштириш очиқ ердаги анъанавий ишлаб чиқаришга альтернатив бўлиши мумкин.

Дунёда куйидаги иссиқхона турлари кўпроқ тарқалган:

- Корея технологияси бўйича курилган, иккى қаватли плёнка қопламали;
- замонавий, илиқ ҳаво билан иситиладиган Голландия иссиқхоналари;
- гидропоника услубини қўллайдиган Истроил технологияси бўйича курилган иссиқхоналар;
- куёш иссиқлигидан самарали фойдаланувчи томчилатиб суғориш тизимили Хитой иссиқхоналари.

Қишлоқ хўжалик экинларини ҳимояланган тупроқда етиштириш – даромадли ва истиқболли фаолиятдир. У иқлими шароитларга деярли боғлиқ эмас, ва уларда етиштириладиган маҳсулотга йил давомида талаб бор.

1 кг помидорни сотиш нархи иссиқхона тури ва сотиш муддатларига қараб (йилнинг совуқ даврида қиммат, иссиқ даврда – арzon) фарқланади:

- плёнкали иссиқхонада етиштирилган – 2500 сўм;
- ойнали иссиқхонада – 3000 сўм;
- Хитой технологияси бўйича курилган иссиқхонада – 4000 сўм;
- Корея технологияси бўйича курилган иссиқхонада – 2500 сўм;
- замонавий иссиқхонада – (Голландия ёки Истроил) – 5000 сўм

Иссиқхона турига қараб уларнинг курилиш баҳоси ҳам ҳар хил.

Масалан, 1 га майдонда плёнкали иссиқхона қуриш учун 508 млн.сўм пул талаб этилади, шу жумладан харажатларнинг анча қисми – 290 млн.сўм (57%) иситиш тизимига, шунингдек 142 млн.сўм (28%) иссиқхона каркасига тўғри келади.

● Иссиқхона хўжалигидан фойдаланиш - иқлим ўзгариши шароитларида фаровонлик даражасини кўтарувчи қўшимча манбадир.

● Қишлоқ хўжалик экинларини иссиқхонада етиштириш очиқ ердаги анъанавий ишлаб чиқаришга альтернатив бўлмоқда.

● Қишлоқ хўжалик экинларини ҳимояланган тупроқда етиштириш – даромадли ва истиқболли фаолият бўлиб, иқлими шароитларга деярли боғлиқ эмас, ва уларда етиштириладиган маҳсулотга йил давомида талаб бор.

- Иссикхона қурилишида минтақанинг табиий-иқлимий шароитларини эътиборга олиш зарур, бу қурилишга сарфланган маблағнинг қопланиш муддатини қисқартиради.
- Қорақалпоғистон Республикаси-да ижтимоий-демографик хусусиятлар ва бозор конъюнктурасини эътиборга олиб, ўртача майдони 2 га бўлган иссиқхона хўжаликларини ташкил этиш таклиф этилади.
- Минтақада ижтимоий-демографик хусусиятлар ва бозор конъюнктурасини эътиборга олиб, ўртача майдони 1 гектардан катта эмас.
- Қорақалпоғистон Республикаси ва мамлакатнинг иқлимий шароитлари ўхшаш бошқа худудларида рентабеллiği 20% ва ундан юкори иссиқхона хўжаликлари намуналари бор.

Ташкил этишга кетадиган капитал харажатларнинг камлигига қарамасдан сарфланган маблағларни чиқариш муддатлари плёнкали ва ойнали иссиқхоналарники 5 йил, Хитой ва Корея технологияси бўйича – 2 йил, Голландия ва Истроил технологияси бўйича -3 йил. Шу билан бирга иссиқхона турини танлашда минтақанинг табиий-иқлимий шароитларини эътиборга олиш зарур

Табиий-иқлимий шароитлар ҳамда турли конструкцияли иссиқхоналардан фойдаланиш тажрибасини ҳисобга олиб, Қорақалпоғистон Республикаси учун Корея ёки жадал технология бўйича қурилган иссиқхоналар тавсия этилади. Шу билан бирга ҳам Хитой, ҳам бошқа иситиш технологияли, томчилатиб сугориш ва илғор агротехникани қўллаб араплаш турдаги иссиқхоналардан ҳам фойдаланиш мумкин.

Тажриба шуни кўрсатмоқдаки, майдони 6 га бўлган иссиқхона қуришга сарфланган маблағ мақбул ҳисобланади. У бир вақтнинг ўзида фойданни етарлича иқтисод қилишга қурилишга сарфланган маблағнинг тез қопланишига имкон беради.

Шу билан бирга, ижтимоий-демографик хусусиятлар ва иссиқхона хўжалигини юритиш тажрибасининг этишмаслиги боис, ҳамда минтақа бозор конъюнктурасини эътиборга олиб ўртача майдони 2 га бўлган иссиқхона хўжаликларини ташкил этиш таклиф этилади.

Тахлиллар Қорақалпоғистонда фаолият юритиб келаётган иссиқхона хўжаликларининг максимал майдони 1 гектардан катта эмаслигини кўрсатди. Масалан, Канлиқўл туманидаги «Абдулла сари» фермер хўжалиги 1 га майдонда 21 тонна помидор ва бодринг, 0,05 тонна кўкат, 0,2 тонна цитрус мевалар этишириб, 2014 йил якунига кўра 15,9 млн.сўм даромад олган.

Қашқадарё вилояти Косон туманидаги Гулбахор Мўминова раҳбарлик қилувчи «Гулбахор Мўминова» фермер хўжалигига маҳаллий турдаги майдони 70 m^2 бўлган иссиқхона ташкил этилган. Унда помидор, бодринг этиширилади. 2014 йилда Гулбахор Мўминованинг иссиқхона хўжалигига умумий қўймати 10,2 млн. сўмлик помидор ва бодринг этиширилди, бунда ишлаб чиқариш рентабеллiği 23,5 % ни ташкил этди.

Аёллар анъанага кўра оила ўчогига кўпроқ боғланганлари туфайли уларнинг уйдан ташқарида ишлаш имкониятлари бирмунча чекланган. Демак, аёлларга иссиқхона ва парникларда олинадиган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини этиширишни ташкил қилишда, маҳсулотни сотишида иштирок этишда ва бу жараёнга бевосита раҳбарлик қилишда, қўмак кўрсатишга алоҳида эътибор берилishi керак. Бунинг учун уларнинг қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини ривожлантириш, республикада озиқ-овқат хавфизлиги, иқтисодий ўсиш ва ижтимоий таъминот учун зарур бўлган барча ресурсларни тенг ва тўлиқ олишларини таъминлаш муҳим. Фермер статуси ва иссиқхона хўжалигига эгалик қилиш аёлларга фаровонликларини таъминлаш борасидаги имкониятларини янада тўлиқ амалга оширишга имкон беради.